

ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКИ ГОВОРИ КОСОВСКЕ КОТЛИНЕ И КОСОВСКОГ ПОМОРАВЉА – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ²

Неке заједничке црте говора Косовске котлине и говора Косовског Поморавља, које су непознате или су слабије заступљене у метохијским говорима, сведоче о томе да су говори Косовског Поморавља некада били сроднији говорима Косовске котлине. Блискост се огледа у следећем:

- а) Слична варијанта парадигматског нефонолошког акцента;
- б) чешћа вокализација полугласника у односу на метохијске говоре;
- в) замена /e/ са /i/ у *њигóв*;
- г) већа стабилност палаталности /љ, њ/;
- д) факултативно умекшавање латерала у групама /ли, ле/;
- ђ) суфикс *-ну* (*лупну́ла*);
- е) нестабилност основинског вокала презентске *-е* и *-и* групе (*бéрем* : *бéрим*);
- ж) Метатеза у групама /зј, сј/ у: *лојзе*, *гројзе*, *клајсе*, *којзи*, *којзина*;
- з) уопштавање једног облика на *-ли* у мн. радног глаголског придева;
- и) одрични перфекат типа *не́је* / *ни́је до́шла*, *не́је* / *ни́је до́шли*.

Кључне речи: призренско-јужноморавски говори, метохијски, косовски, косовскопоморавски

1. Народи као и језици и говори којима се они служе настају у резултату сложених односа супстратних и адстратних наслојавања у процесима етно-биолошких амалгамизација, затим као резултат ближих и даљих миграција, као и последица историјских кретања. Општа дијалекатска слика говора који су предмет овог прилога добра су илустрација таквих вишевековних процеса.

Косовскометохијски српски говори део су укупног српског дијалекатског простора и несумњива су потврда миленијумског живота Срба на простору јужне српске покрајине.³ Уосталом, матична област двају српских екавских дијалеката –

¹ radivoje.mladenovic@gmail.com

² Рад *Призренско-јужноморавски говори Косовске котлине и Косовског Поморавља* урађен је у оквиру Стратешког пројекта САНУ „Историја и културно наслеђе српског народа на Косову и Метохији” (ИНСКИМ)

³ О резултатима досадашњих и правцима будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије в. у Младеновић, Пипер, 2021.

призренско-јужноморавског и косовско-ресавског – управо је на простору Косова и Метохије. Трећи дијалекат, зетско-сјенички, новији је дијалекатски тип стигао на територију косовско-ресавског ареала из правца Нови Пазар–Тугин–Сјеница. Најмањи ареал, који унеколико одступа од ове поделе, обухвата говоре у Северношарпланинској области, и то посебно горански говор.

2. Предмет интересовања у овом прилогу је унутардијалекатско раслојавање косовскометохијских говора призренско-јужноморавског типа. Ови говори захватају око 60% територије Косова и Метохије, и то у јужном и централном делу Покрајине.⁴ Када се посматра укупна језичка структура говора овога типа, уочавају се два поддијалекта, која нису компактна, али која укупном еволуцијом именске и глаголске флексије чине једну целину. Уочава се да су географска окренутост и могућности комуникације⁵, поред економско-социјалних и историјских разлога, утицали на стварање две дијалекатске зоне косовскометохијских призренско-јужноморавских говора.

2.1. У јужним и централним деловима Метохијске и Косовске Котлине, затим у Сиринићу, оформљен је дијалекатски тип у коме је флексија најбоље очувана у призренско-тимочком ареалу⁶, а у ове говоре стигле су и новије иновације посредством косовско-ресавских говора (Младеновић 2021: 81–85). Овај поддијалекат, који се може назвати метохијско-косовско-сиринићки, оформљен је на територији Косова и Метохије.

2.2. Други дијалекатски тип, оформљен у предеоним целинама Горња Морава, Доња Морава (Изморник) и Новобрдска Крива Река⁷, који се назива и Косовско Поморавље, део је ширег ареала говора у сливу Јужне Мораве. Косовскопоморавски говори се укупном еволуцијом именске и глаголске флексије јасно разликују од говора метохијско-косовско-сиринићког ареала⁸, приближавајући се општом сликом суседним јужноморавским и северномакедонским говорима српскога типа.⁹

⁴ Синтетички преглед о дијалекатској структури и дијалекатској диференцијацији косовскометохијских призренско-јужноморавских говора налази се у Младеновић, 2021.

⁵ Косовска и Метохијска котлина су без географских препрека, што је омогућило кретање становништва и сеобе из ближих и даљих области, а формирање два дијалекта последица је вековног струјања јужнијег становништва ка овим котлинама.

⁶ Уп. Стевановић, 1950; Павловић, 1970; Реметић, 1996; Младеновић, 2010; 2013; 2019.

⁷ Детаљан антропогеографски опис ових области в. у Урошевић, 1935; 1950.

⁸ Детаљније о овоме в. у Младеновић, 2019а.

⁹ Белић, 1905; Трајковић, 2016; Трајковић, 2020; Бошњаковић, Станковић, 2008; Станковић, Бошњаковић, 2015; Јуришић, 2009; Видоески, 1962.

2.2.1. Овде треба поменути да се изнети закључак односи на говор православног становништва, пошто је у Горњој Морави, у Летничкој жупи¹⁰, у четири насеља (Летница, Шашара, Врнез, Врнавоколо) присутан и дијалекатски тип католичког становништва¹¹, који се приближава косовским призренско-јужноморавским говорима, посебно говору католика Јањева.¹²

Треба, такође, истаћи да ни говор православног становништва у Косовском Поморављу није компактан, да се на основу тренутно расположивих знања о овом ареалу, може говорити о више дијалекатских подтипова које у једну целину повезује довршени аналитизам именских речи, затим тип парадигматског нефонолошког акцента, по коме се ови говори могу јасно сврстати у јужноморавски поддијалекат призренско-јужноморавског дијалекта. У овај ареал, свакако, треба уврстити и говоре који се налазе како у Републици Србији и тако и говоре који се налазе у Северној Македонији, без обзира на то да ли се статус ових говора одређује као српски призренско-јужноморавски или као северномакедонски. Без дилеме сви ови говори – и генетски, и типолошки, имају сродну дијалекатску структуру, и то како у еволуцији старих прасловенских гласова тако и по балканистичком преосмишљавању именске флексије, синтаксичким и морфосинтаксичким иновацијама балканистичког типа.

С обзиром на географски контакт говора Косовске котлине и говора Косовског Поморавља, чија је еволуција у систему облика кренула у различитим правцима, намера нам је покушамо да одговоримо на питање о евентуално већој дијалекатској сродности ова два дијалекатска типа у прошлости. У тражењу одговора на постављено питање од највеће је важности, заправо, присуство посебног летничког дијалекатског типа католичког становништва у насељима поред Витине. Летнички говорни тип сродан је јањевском говору. Овакво конфесионално дијалекатско раслојавање говора Косовског Поморавља упућује на то да је, упркос географском контакту и типолошкој сродности у делу језичке структуре, формирање дијалекатских

¹⁰ О говору становништва Летничке жупе зна се на основу напомена М. Павловића, изнетих у опису јањевског говора (уп. Павловић, 1970: 7, 11, 12, 14, 15, 16, 19, 34, 35, ...), затим из прилога Р. Ђуровића о летничком говорном типу (Ђуровић, 2000). Без амбиције да се уради монографски опис и упркос не увек поузданим закључцима, посебно о прозодијском систему, прилог Р. Ђуровића представља допринос познавању једног специфичног идиома, иначе измештеног из матичне области крајем двадесетог века.

¹¹ О пореклу католичког становништва Летничке жупе в. Урошевић, 1934.

¹² Пошто се његови носиоци последњих деценија у етничком смислу изјашњавају Хрватима, говор Јањева и Летнице у хрватској лингвистици сматра се хрватским торлачким говором (Lisac, 2003: 147–150). Иако се католички део, посебно онај у Јањева, самоидетификује са дубровачким и босанским пореклом, судећи по историјским околностима и чињеници о Сасима рударима у средњовековној Србији, вероватније је да је католицизам поменутих носилаца призренско-јужноморавског дијалекта примарно континуитет средњовековних рудара Саса. Уклапање овог становништва у призренско-јужноморавски дијалекат потпуно је.

система условљено и конфесионалним разликама, тј. релативној затворености католичког становништва на преосмишљавање делимично анализованог система именске флексије у довршени аналитички тип, свакако подржано контактима са косовским призренско-јужноморавским типом јањевског говора. С обзиром на то да је правац преосмишљавања именске флексије по правилу замена флексије аналитизмом, не и обрнуто, може се тврдити да је дијалекатски систем и православног дела косовскопоморавског становништва пре потпуне аналитизације био унеколико сродан стању у летничком говорном типу. Довршетак аналитизације у говору православних подржан је чињеницом да је околно истоconfесионално окружење са оваквим балканистичким преосмишљавањем система именских облика у јужноморавском сливу подржало еволуцију у правцу потпуног аналитизма.

3. Закључци који се износе у прилогу засновани су на подацима и грађи поузданих аутора¹³, затим на грађи аутора овога прилога.

Неколико напомена о истражености косовскометохијских призренско-јужноморавских говора.¹⁴ Истраженост ових говора неуједначена је.¹⁵ Говори Метохијске котлине боље су проучени од говора Косовске котлине, а монографски су описани говори Сретечке жупе и Сиринића на Шар-планини. Монографски је описан говор јужног дела Косовске котлине до Штимља, али недостају поуздани подаци о централнокосовском говору. Иако из овог дела Косовске котлине постоји опис говора католика Јањева Миливоја Павловића, изван интересовања остао је значајан део дијалекатског система, а и методолошки приступ описа идиолекта као дијалекатског репрезента не пружа поуздану слику.

О дијалекатском систему православног становништва Косовског Поморавља мало је публикованих радова. Неки од прилога због непоузданости уносе само забуну, па их треба избегавати. Два краћа прилога Љубисава Ћирића (2003; 2004) из косовскопоморавског ареала и транскрипти Станислава Станковића (2010; 2010а; 2010б), упркос не увек критичком односу према дијалекатском систему у транскрипцима, свакако доприносе бољем познавању неких особина говора овог ареала. Татјана Трајковић објавила је

¹³ Прилози Д. Барјактаревића из косовске и косовскопоморавске зоне призренско-јужноморавских говора (в. Младеновић, 2021: 66–68) због непоузданости нису узимани у обзир, или су узимани са резервом.

¹⁴ Детаљно разматрање о резултатима истражености косовскометохијске зоне призренско-јужноморавских говора и оцена валидности појединих прилога в. у Младеновић, 2021.

¹⁵ У оквиру стратешког пројекта САНУ „Историја и културно наслеђе српског народа на Косову и Метохији” (2021–2023), а у оквиру потпројекта Српски народни говори Косова и Метохије, у оквиру реалних околности и кадровских могућности у току је проучавање неистражених дијалекатских целина.

два рада из ове области (Трајковић, 2021; 2022). Дијалекатски транскрипти из Трајковић 2022 због своје поузданости дају одговор на неке дилеме о овом дијалекатском појасу. Уз напомену да ће тек монографски опис поузданог истраживача дати коначни одговор, на основу доступне грађе, али и на основу исписа аутора овога прилога из ове дијалекатске зоне, може се говорити о три дијалекатска типа у Косовском Поморављу – новобрдском, гњиланском и витинском. Наведена подела унеколико потврђује антропо-географска истраживања о Косовском Поморављу Атанасија Урошевића (Урошевић, 1935; 1950). Разлике међу дијалекатским типовима косовскопоморавских говора некада су маркантне – део говора зна за присуство пре-фонолошких дифтонгизација квантитета у квалитет средњих вокала /о, е/ под акцентом, нефонолошка дифтонгизација и дифтонгоидни изговор средњих вокала /е, о/ под акцентом врло су варијантни, уочава се више типова 3л. мн. презента, потврђена је варијантност јединине радног глаголског придева мушког рода, у неким насељима остају стабилне групе *-ли, -ле*, у неким се умекшавају, у највећем делу остају опозиција по палаталности у паровима африката, различита је стабилност презентских основа. Оваква диференцијација на малом простору у сливу Биначке Мораве сведочи о различитом односу супстрата и адстрата, с напоменом да неуједначеност говори и о новијим адстратним слојевима који су унели иновације, па није било довољно времена за кристализацију и стабилизацију система.

Треба се надати да ће у скорије време бити објављена монографија Татјане Трајковић *Говори Косовског Поморавља*, у којој ће бити описан говор православног српског становништва, и да ће србистика имати поуздану слику о овом делу српског дијалекатског простора. Говор католичког становништва описан је у студији Радослава Ђуровића *Летнички говорни тип* (Ђуровић, 2000).

Иако призренско-јужноморавски појас централног Косова није детаљније проучен, а нема ни довољно поузданих података о косовскопоморавској зони, овај прилог доноси закључке који могу помоћи у осветљавању дијалекатских односа двеју зона у контакту, а требало би и да подстакне истраживаче на истраживање неистраженог, али и на критичку процену онога што је изнето у прилогу.

4. Иако су призренско-јужноморавски говори Метохијске и Косовске котлине, затим Сирињића, унеколико сродни развојем морфолошког система, у судбини фонетско-фонолошког језичког нивоа препознатљиве су разлике, које се свакако могу довести у везу са контактима са инојезичком фонетиком, у ранијим вековима са романском влашком, али и албанском, од XVII в. пре свега албанском, а у градским срединама и са фонетиком турског језика. Разлике су свакако условљене рано успостављеном етноје-

зичком границом на Белом Дриму између српског и албанског комплекса. Према средњовековним подацима источно од ове линије изразито доминира српски етнојезички комплекс, западно од Белога Дрима албански. Источно од Белога Дрима, у Метохији, има и рано посведочених топонима албанског типа. С обзиром на то да се усељавање албанофоног становништва кретало најпре кроз Метохију, ова област је доживела већи утицај албанског фонетско-фонолошког система од онога у Косовској котлини и Косовском Поморављу. Отуд је у призренско-јужноморавским говорима Метохијске котлине развој фонолошког система знатније кренуо у балканистичком духу од онога у Косовској котлини и Косовском Поморављу. Оно што је у Косовској котлини и Косовском Поморављу факултативно, у Метохији је довршено. Тако је у Метохији доследно истрвена опозиција у паровима африката, доследно се умекшава латерал у групама /-ли, -ле/, смањена је палаталност палаталних сонаната, па су доминатне вредности алвеопалатални латерали /л', н'/, полугласнички призвук испред вокалног /р/ израженији је него у косовским и косовскопоморавским говорима. На овом месту треба, такође, изнети једну чињеницу која се често заборавља, а то је да се заједно са усељавањем Гега Арбанаса у Метохију у исто време досељава и српско становништво из ових крајева. Према расположивим антропогеографским подацима, ово становништво се претежно задржало у Метохији. Срби, окружени у Албанији већински албанофоним становништвом, највероватније су стигли у Метохију са већ унеколико промењеним фонетско-фонолошким системом. И ови Срби, дакле, могли су бити носиоци фонетско-фонолошких промена у Метохији.

4.1. После сеобе српског становништва 1690. године, затим расељавањем 1737, српско становништво је знатно проређено у Косовској котлини. Иако у мањини, старинаца и даље има, али и бројних досељеника из ближих и даљих области. Поред Срба, досељава се и албанофоно становништво. За призренско-јужноморавски део Косовске котлине, према подацима А. Урошевића (1965: 68–95) од највећег значаја су метохијско-призренска и јужноморавска миграциона струја, у којој доминирају присељеници косовскопоморавског становништва. Ово становништво досељавало се већим делом између Липљана и Приштине. Ова чињеница објашњава факултативност основинских вокала /e/ и /и/ у косовским и косовскопоморавским говорима (в. т. 14), особина иначе непозната у сиринићком и метохијским говорима призренско-јужноморавског типа. Оваквим миграцијама објашњава се и присуство одричног перфекта типа *неје* / *неје дошли* (в. т. 16) у оба ареала, али и радни глаголски придев типа *дошја* (в. т. 17).

4.2. Исељавање у XVII и XVIII веку захватило је у мањем обиму Косовско Поморавље (Урошевић, 1935: 68–95, 195–242; Урошевић, 1950: 31–

45, 65–134), тако да је, према подацима А. Урошевића, српско православно стариначко становништво и становништво непознатог порекла у првим деценијама XX в. чинило скоро половину популације. Најзначајније уселеничке струје у Горњу Мораву и Изморник стизале су из северне Албаније, са Косова и Сиринићке жупе. У Новобрдску Криву реку највише приселеника је из разних крајева Косова и Метохије, из околине Врања, из Јабланице. Структура досељеничких струја, може се претпоставити, утицала је делимично и на унутардијалекатско диференцирање појединих делова косовскопоморавских говора. Детаљније и поузданије о оваквој диференцијацији моћи ће да се прецизније говори тек на основу монографског описа Косовског Поморавља.

5. Неке заједничке црте говора Косовске котлине и говора Косовског Поморавља, које су непознате или су слабије заступљене у метохијским говорима, сведоче о томе да су говори Косовског Поморавља били сродни говорима Косовске котлине. Сродност се огледа у прозодијским системима, у фонолошким системима и артикулационо-акустичким својствима неких гласова, у неким глаголским облицима, у неким морфосинтасичким иновацијама.

6. Акцент свих призренско-јужноморавских говора, укључујући и косовско-косовскопоморавски ареал експираторни је са емфатичким варијацијама без фонолошке вредности¹⁶, у највећем делу је парадигматског типа граматички или семантички мотивисан.¹⁷ Слична варијанта парадигматског нефонолошког акцента, који је и иначе обележје српских говора западно од Врања¹⁸, али и северномакедонских говора српскога типа, опште је обележје косовскометохијских говора. Оно што удаљава метохијске говоре, осим у Подрими и Ђаковачком говору, од косовско-косовскопоморавског ареала је започет процес формирања ритамског пенултимског акцента у неким категоријама у призренском градском говору, али и практично довршено стабилисање ритамског акцента променљивих речи у подгорском и северношарпланинском сиринићком говору (Младеновић 2019: 80–88). У косовско-косовскопоморавском ареалу парадигматска мотивација места акцента

¹⁶ Забуну о природи прозодијског система косовскометохијских призренско-јужноморавских говора унели су неки аутори, кој су и нефонолошке варијације прогласили фонолошким. Уп. Елезовић, 1949–1950; Стевановић, 1950: 87–101; Павловић, 1970: 46–67; Ђуровић, 2000: 27–28, 72; Барјактаревић, 1977а: 256–257; 1977б.

¹⁷ О нефонолошком парадигматском акценту више в. у Младеновић, 2015.

¹⁸ За типолошко одређивање акцента важна су истраживања Ронел Александер (Alexander, 1975).

и даље се одупире новој фази у еволуцији неграматичког акцента – развоју ритамског акцента¹⁹, како је и иначе у оближњем прешевском говору (уп. Трајковић, 2016: 291–319).

7. Интензивнији контакт са инојезичним фонолошким системима који у свом инвентару имају фонему полугласничког типа у Метохији и Сирињићу, утицао је на то да се у овим говорима полугласник у основинском делу речи²⁰ чува боље него у косовском и косовскопоморавском делу. И у косовским²¹ и у косовскопоморавским говорима²² замена полугласника одмакла је у неким деловима изразито, у неким захвата већину примера. Стање, међутим, није увек једноставно, пошто се у неким срединама јавља и факултативна делимична или потпуна редукција вокала.

8. Једно од важнијих питања за вокалски систем призренско-јужноморавских косовскометохијских говора, али и идиома у суседним областима типолошки сродних, судбина је средњих вокала под акцентом – њихово отварање, затварање, дифтонгоидни изговор. Сама варијантност, међутим, варира и различите је функционалности. У делу говора она има прагматичку вредност као средство емфатичког истицања²³, у неким пунктовима се етимолошки дуги вокали у делу лексема реализју као нове фонеме – као затворени средњи вокали, у неким говорима се комбинује прагматичко и фонолошко флукутирање средњих вокала под акцентом. Према досадашњим подацима префонологизација квалитета средњих вокала у нов квалитет обележје је пре свега косовских, у мањој мери и косовскопоморавских говора, пошто се у јужнометохијском ареалу ова иновација среће само у најсевернијем делу према косовско-ресавском комплексу, у говору Ораховца и Велике Хоче²⁴.

¹⁹ Уп. са описаним стањем у косовским говорима у Младеновић, 2013: 28–53. Грађа у транскрипцијама С. Станковића (2010; 2010а; 2010б) и Т. Трајковић (2022) потврђује изнети закључак.

²⁰ Стевановић, 1950: 36–41, Реметић, 1996: 358–366, Младеновић, 2004: 221–222; 2019: 97–109.

²¹ Павловић, 1970: 64; Богдановић, 1992; Јашовић 2010: 39–44, Младеновић, 2013: 66.

²² Према подацима Љ. Ђирића (2003: 330) у говору Изморника полугласник се добро држи. Судећи по транскрипцијама С. Станковића полугласник је најчешће замењен са /а/ (Станковић, 2010: 140–141; 2010а: 521; 2010б: 162–163). Транскрипти Т. Трајковић (2022) из више пунктова косовскопоморавског говора показују знатну замену полугласника вокалом /а/.

²³ Уп. са детаљним објашњењем овакве функционалности на примеру сиринићког говора (Младеновић, 2019: 121–124), а што се – заправо – односи и на остале говоре са овако флукутирајућим средњим вокалима.

²⁴ Ивић, 1998; Ивић, Реметић, 1990; Стијовић, 2010; Стијовић, 2012; Младеновић, 2013: 71–76; 2015а.

Досадашња испитивања су показала да је префонологизација присутна без континуитета, што је – свакако – последица значајних миграционих померања у овом ареалу крајем XVII и у XVIII веку. Оваква тврдња заснива се само на основу резултата поузданих истраживача, пошто се у неким транскрипцијама отвореност и дифтонгоидни изговор без фонолошке вредности сматрају префонологизацијом. Судајући по присуству префонологизације у новобрдском дијалекатском типу, али и неким другим дијалекатским особинама овог подтипа (стабилност африката, стабилност палаталних сонаната, облици Зл. мн. презента), овај део косовскопоморавских говора у најближој је вези са косовским говорима.

9. Према расположивим подацима присвојна заменица Зл. јд. гласи *њигџџ*²⁵, аналогично према заменици *њин*, посведочена је само у косовском и косовскопоморавском делу, док у Метохији и Сиринићу гласи *њџџџ*. Ова иновација захватила је и сродне говоре, додуше, без континуитета источно и североисточно од Косовског Поморавља.²⁶

10. Смањење палаталности предњонепчаних сонаната /љ, њ/ и њихова реализација као алвеоларних палаталних фондова, очигледно настала као последица контакта са несловенским фонетско-фонолошким системом, пре свега албанским, у градским срединама и турским, неједнако је захватило косовскометохијске призренско-јужноморавске говоре. Флукуацијом палаталности ових сонаната косовскометохијски ареал, посебно онај у Метохији, унеколико се разликује од осталог дела призренско-тимочке дијалекатске области. Док је у метохијском ареалу смањење палаталности, посебно /љ/ практично довршено, назални сонант /њ/ посведочен је са нешто већим бројем примера са очуваном палаталном природом. У косовском и косовскопоморавском делу²⁷ палаталност ових гласова, иако нападнута у неким идиомима, показује већу стабилност, посебно у косовскопоморавском делу.²⁸ Грађа из Грачанице (Ивић, 1998) показује стабилност како /љ/ тако и група /ли, ле/, а слично стање показује и материјал из Грачанице у Богдано-

²⁵ Младеновић, 2013: 243; за косовскопоморавски ареал према мом материјалу.

²⁶ О ширем ареалу са оваквом иновацијом и литературу в. у Младеновић, 2013: 243, нап. 246.

²⁷ Уп. са транскрипцијама у: Станковић, 2010, 2010а, 2010б; Трајковић 2022. Преслушавањем звучних записа из Косовског Поморавља аутора овога прилога, уочено је да је смањење палаталности започето у говору Ђилана и Жегре, свакако као последица контакта са албанским језиком, али да се у другим пунктовима добро држи, посебно у пунктовима Новобрдске Криве реке. И дијалекатски материјал Љ. Ђирића (2003) из Изморника показује опстанак палаталности и чување група /ли, ле/.

²⁸ Уп. са добром стабилношћу у типолошки и територијално блиском прешевском говору (Трајковић, 2016: 376-378).

вић, Вукадиновић, 1991: 103–111. У грађи из Алаша код Липљана, међутим, бележи се умекшавање латерала у групама /л'и, л'е/ (Богдановић, 1992). Умекшавање у /ли, ле/ и смањење палаталности /љ/ карактерише и јањевски говор (Павловић, 1970: 18–19), затим говор Угљара (Јашовић, 2010: 100). У говору Гатња и околних насеља јужног Косова чува се палатална природа /љ, њ/, групе /ли, ле/ остају најачешће стабилне, мада је процес смањења палаталности започет, па су бележени и примери са групама /л'и, л'е/ (Младеновић, 2013: 108–114).

Судбину палаталне природе /љ/ по правилу прати и могућност /ограничење у дистрибуцији група /ли, ле/.

11. Смањење палаталности појединих гласова у балканословенском ареалу захваћеном балканистичким процесима у неким идиомима прати и појава антиципацијске палаталности испред делимично или потпуно депалатализованог гласа. Ова појава потврђена је код /њ/ и африката.²⁹

Антиципацијска палаталност испред /ћ, ђ/ у косовскометохијским призренско-јужноморавским говорима среће се само у сиринићком говору (Младеновић, 2019: 257–251), тако да није од значаја за утврђивање односа појединих ареала косовскометохијских призренско-јужноморавских говора. Присуство антиципацијске палаталности испред /њ/ у непосредној је вези са стабилношћу палаталне природе /њ/, али и близине западномакедонског залеђа, у коме је иновационо огњиште овој појави. Пошто је палаталност највише нападнута у метохијском ареалу, у том делу призренско-јужноморавских говора је антиципацијска палаталност и најприсутнија.³⁰ Ова појава је посебно карактеристична за призренски градски говор, што упућује и на утицај турског језика.

Косовски и косовскопоморавски говори већим делом остали су изван присуства антиципацијске палаталности, што је – свакако – у корелацији са већом стабилношћу палаталне природе /њ/ у овим говорима. У овом ареалу срећу се и ретки примери типа: На *наше сајне*, *искрши'а сајне*, *дрва на сајне*, за *дојну кору*, *дојне ливаде*, *Дојно Гатњо*.³¹ Публиковани транскрипти и дијалекатски материјал из косовскопоморавске зоне сведоче о одсуству или слабој присутности антиципацијске палаталности испред /њ/ у групи /вокал + њ + вокал/ (уп. Ћирић, 2003, 2004; Станковић 2010, 2010а, 2010б; Трајковић 2022). Овом особином сиринићки говор приближава се косовским говорима (Младеновић, 2019: 251).

²⁹ О антиципацијској апалаталности у светлу балканистичког смањења палаталности детаљније се расправља у Младеновић, 2010а.

³⁰ Стевановић, 1950: 63–70; Реметић, 1996: 407–410; Младеновић, 2004: 224–225.

³¹ Уп. Младеновић, 2013: 109; Богдановић, Вукадиновић, 1991: 106; У текстовима из Угљара код Косова Поља (Јашовић, 2010) налазе се примери: *дојн'а* (107), *имам ко'н'е* (111), *са којне* (119), *у Бајнску* (126).

12. Вокално /р/ очувало је фонолошки статус у свим косовскометохијским призренско-јужноморавским говорима, с напоменом да је интензитет контаката са албанском или турском фонетиком утицао на обим присуства полугласничког призвука. Полугласнички призвук испред вокалног /р/ израженији је у метохијским говорима (Младеновић, 2004: 222–223), посебно у подримском (Младеновић, 2015: 450), затим у призренском градском говору (Реметић, 1996: 375–376). У подгорском метохијском и северношарпланинском сиринићком говору призвук је слабији, на нивоу је онога што се бележи у јужнокосовском говору (Младеновић, 2013: 94–96). Судећи по публикованим транскрипцима³² и дијалекатској грађи аутора овога прилога, стање у косовскопоморавском ареалу слично је оном у косовским говорима (уп. Младеновић, 2021: 77).

13. Судбина назалног вокала у суфиксу *-нж јасно раздваја косовскометохијске говоре призренско-јужноморавског типа. У метохијском ареалу стабилан је вокал /-а-/ (*лупна́ла*, *викна́ла*)³³, у косовско-косовскопоморавском делу /-у-/ (*лупну́ла*, *викну́ла*).³⁴

14. Ареал флукуације презентских основинских вокала -е- и -и- (*бе́ре* : *бе́ри*, *но́си* : *но́се*) захвата само део косовскометохијских призренско-јужноморавских говора, а бележи се и у суседним северномакедонским говорима српскога типа.³⁵ Оваква померања нису морфолошка (*бе́гам* : *бега́ла*), пошто су факултативна, а могући подстицај за мешање основинских вокала је у ширењу бројне скупине глагола -и- презентске групе. На ово упућују знатно чешћи примери типа *бе́рим* од примера типа *но́сем*. Факултативност презентског основинског вокала могућа је, пошто је носилац граматичког значења облика граматички наставак.

Нестабилност основинског вокала презентских група -е- и -и- у делу косовских и косовскопоморавских говора маркантно разликује ове говоре од метохијских и сиринићког говора, у којима овакве нестабилности нема.

На основу расположивог материјала у Косовској котлини флукуација презентских основинских вокала -е- и -и- највеће је снаге у јужнокосовском

³² Уп. Станковић, 2010, 2010а, 2010б, Трајковић, 2022.

³³ Стевановић, 1950: 45; Реметић, 1996: 367–368. У облицима типа *викнала* највероватније није дошло до позамљивања суфикса из македонских говора, већ је у питању деловање закона језичке економије којим се из система елиминише малобројна група глагола са суфиксом -ну, а уместо ње ови глаголи прилазе бројној -а скупини, којој и иначе прилазе и глаголи других мањих глаголских група.

³⁴ Павловић, 1970: 97; Богдановић, Вукадиновић, 1991: 108; Младеновић, 2013: 78.

³⁵ Детаљније о овоме в. у Младеновић, 2012.

делу до Штимља (Младеновић, 2012:197–203; 2013: 291–322). Како се иде на север, иновација слаби. У Грачаници основински презентски вокали остају стабилни (уп. Ивић, 1998; Богдановић, Вукадиновић, 1991), како је и у Племетини, насељу нешто северније од Приштине (Младеновић, 2012: 205). Обимнија факултативна замена основинских вокала забележена је у Липљану и околини (Богдановић, 1992; 1999: 275; Младеновић, 2012: 204). Одговор за овакво стање треба тражити у пореклу становништва ових насеља, пошто је у овом делу Косовске котлине присутан знатан број присељеника из Косовског Поморавља (в. т. 4; уп. Урошевић, 1965: 68–95).

Флукуација презентских основинских вокала у косовскопоморавској зони мање је снаге него у јужнокосовском ареалу и насељима око Липљана. У транскрипцијама Т. Трајковић (2022) из Кололеча, Ранилуга и Пасјана основински вокали остају стабилни. Судајући по записима С. Станковића (2010, 2010а, 2010б) у говору Бинача има овакве замене, додуше не у већем броју, док је флукуација знатнија у говору Витине, са већом експанзијом основинског *-и-* у глаголе презентске *-е-* групе, како је и у косовским говорима. У мојој грађи из Цернице и Жегре, насељима недалеко од Витине, потврђена је већа стабилност основинских вокала него у Витини (Младеновић, 2012: 202–203).

15. Обухват лексема са метатезом у групама /јс, јз/ повезује косовске³⁶ и косовскопоморавске говоре³⁷ у једну целину. Док је у метохијским и сиринићком говору (Младеновић, 2019: 284) оваква метатеза потврђена само у *лојзе* и *гројзе*, у косовско-косовскопоморавским говорима. она захвата и друге лексеме с овим групама.

16. Редуковање множинске моције на једнообличје или двообличје, иначе балканистичког порекла, присутно је у већем делу косовскометохијских призренско-јужноморавских говора, чиме ови говори чине специфичан ареал у оквиру призренско-тимочке дијалекатске области и уопште у оквиру српског дијалекатског простора. Овакво свођење трообличја довршено је у множини радног глаголског придева, док је у облицима придева употребљеним у атрибутој и предикативној употреби процес у току са

³⁶ Барјактаревић, 1977в: 205; Богдановић, Вукадиновић, 1991: 106; Јашовић, 2010: 100, 114, 126; Младеновић, 2013: 116–117.

³⁷ Иако ће тек монографски опис потврдити да ли је у свим косовскопоморавским говорним типовима остварена елиминација група /сј, зј/, материјал којим располажем из више пунктова потврђује метатезу (да идим у *лојзе*, у наше *лојза*, ће кипимо *гројзе*, саберемо све *клајсе*, има у *клајси*, има *ријсе* у воду, отиднемо и у *Брејсе*, и *от којзине* да ткајем, *којзо* је).

различитим резултатима (> двообличје, једнообличје).³⁸ Само порекло губитка множинске моције глаголских придева треба тражити у овој појави у македонским говорима, који у већини не знају за множинску моцију (Конески, 1966: 115, 145–146; Белић, 1905: 393).

За праћење односа косовских и косовскопоморавских говора од интереса је судбина множинске моције радног глаголског придева. У оквиру косовскометохијских призренско-јужноморавских говора уочавају се две прилично јасне целине. Са једне стране је ареал са уопштеним *-ле*, у који улазе метохијски говори (Реметић, 1996: 507–508, Младеновић, 2004а: 464), затим северношарпланински говор Сиринића (Младеновић, 2019: 683). Ареалу са *-ле* придружује се и јужнокосовски говор Гатња (Младеновић, 2013: 356–357), у који је *-ле* подржано присељеницима из Сиринића (Младеновић, 2004а: 464). У другим јужнокосовским насељима доминира општемножинско *-ли*, уз факултативно присуство *-ле*, које се – опет – може објаснити сиринићком миграционом струјом, која је текла према овој суседној области. У осталом делу косовских говора практично је стабилисано *-ли*³⁹, с напоменом да је нешто повећана употреба *-ле* забележена у јањевском говору (Павловић, 1970: 114–115). У косовскопоморавским говорима стабилисан је општемножински наставак *-ли*. Транскрипти С. Станковића (2010, 2010а, 2010б) и Т. Трајковић (2022), затим непубликована грађа аутора овог прилога (бни га збрáли, мй смо бíли отéране, ни казáли, жéне ставíли марáме, врзáли и дивóјке, и смо се целивáли, и свекрве íшли) упућују на овакав закључак.

Од суседних говора за косовскопоморавски део од интереса је стање у прешевском говору, у коме доминира уопштено *-ли*, али има и потврда уопштавања *-ле* (Трајковић, 2016: 491–494, 502).

17. Облицима одричног одричног перфекта у 3л. јд. и мн. уочавају се два ареала косовскометохијских призренско-јужноморавских говора.⁴⁰ Један ареал, који чине метохијски и сиринићки говор, карактерише уопштавање *не́* под акцентом (жéна *не́* дóшла, жéне *не́* дóшл'е).

С обзиром на то да је у говорима Косовске котлине и Косовског Поморавља, према до сада познатим подацима, присутно више модела, овај део призренско-јужноморавских говора представља други ареал.⁴¹ И у овом потоњем ареалу присутан је модел карактеристичан за метохијске говоре и

³⁸ Више о овоме в. у Младеновић, 2010: 195–198; 2013: 258–262.

³⁹ Уп. са дијалекатском грађом из Грачанице у Ивић, 1998; из Угљара код Косова Поља у Јашовић, 2010.

⁴⁰ Детаљније о овоме в. у: Младеновић, 2012а; 2013: 357–362; 2021: 92.

⁴¹ О морфолошким и морфосинтасичким разлозима за овакво преобликовање грађења одричног перфекта више у Младеновић, 2013: 360–361.

сиринићки идиом. У косовским говорима снага присуства других модела највеће је снаге у јужнокосовском делу, али је потврђена и у централнокосовском ареалу, пре свега у говору Липљана и околине (уп. Младеновић, 2013: 358), што може упућивати на везу иновације са досељавањем из Косовског Поморавља у ова насеља (в. т. 4.1). У косовским говорима, поред *не брало*; *не брали* / *брале*, присутан је модел *неје* / *није брало*; *неје* / *није брели* / *брале*, затим модел *ни* / *не брало*; *ни* / *не брали* / *брале*.

Колико расположиви материјал допушта, може се тврдити да је стање у косовскопоморавским говорима унеколико слично оном у косовским. Мој материјал из Бинача и Витине, али и других пунктова (уп. Младеновић, 2013: 359–360), потврђује оно што се налази у транскрипцијама С. Станковића (2010, 2010а, 2010б).⁴²

18. Према стабилисаном метохијском типу јд. радног глаголског придева м. р. прве Белићеве врсте, са непосредним додавањем наставка *-а* на основу (*доша*, *испека*, *излега*, *пораса*) (Реметић, 1996: 420), у косовским и косовскопоморавским говорима – додуше без контитуитета – срећу се два типа: *доша* и *дошја* / *дошјаја*, са очигледним издвајањем наставка *-ја*, преузетог из глагола са вокалском осном. Тако Н. Богдановић (1992: 104) бележи и за Грачаницу (*дошја* / *би дошјаја*, *ишја*), и за косовскопоморавски пункт Извор (*дошјаја*). Облици *дошја*, *обукја*, *дигја* обични су и у Јањеву (Павловић, 1970: 112–114). И Г. Јашовић, (2010) потврђује морфолошки тип *ишјаја*, *порасјаја* у говору Угљара. Према мом материјалу облика типа *дошја* / *дошјаја* има и у Алашу, и у Липљану. На основу ареала са типом *дошја* / *дошјаја* чини се да се ови облици јављају претежно у централнокосовском делу, где се и кретала уселеничка струја из Косовског Поморавља. У јужнокосовском говору Гатња бележени су само облици типа *доша* (Младеновић, 2013: 356).

Ситуација у косовскопоморавском делу због недовољне проучености није до краја јасна. Према расположивим подацима чини се да је у овој области доминантан тип *доша*⁴³, али да се јављају и ређи облици типа *дошја* / *дошјаја* (уп. Младеновић, 2021: 91), чиме би се ови говори приближили стању у јужноморавском делу.⁴⁴ Поред *доша*, аутор овога прилога бележио је у Гњилану: па *испекја* ракију, брат му *дошјаја*, *ишја* у Ѓилане). Ретке обли-

⁴² У грађи у Трајковић, 2022 нема потврда које би илустровале овакве облике 3л. јд. и мн. одричног перфекта.

⁴³ На ово упућује грађа у транскрипцијама С. Станковића (пораса, доша, улега, поша, отиша) (2010; 2010а; 2010б) и Т. Трајковић (доша, мога, затека) (2022), затим у Ћирић 2003: 336 (отиша, река, испрега).

⁴⁴ Према подацима Т. Трајковић (2016) у прешевском говору је отишја, пошја, прешја (501), рекја, могја (509).

ке типа *дошија* бележи у транскриптима из Витинског краја и С. Станковић (кад *диџја* рuku, сам *отишија*).

19. Свођење два наставка у Зл. мн. презента на наставак -у, укључујући овде и његове деривате, остварено је у свим косовскометохијским призренско-јужноморавским говорима. Овај наставак, међутим доживео је различиту судбину у појединим говорима ареала. У метохијским говорима довршен је морфолошки тип са продором основинског вокала у Зл. мн. и консонантизацијом (*имав, носив, бѣрев*) (Стевановић, 1950: 122–124; Реметић, 1996: 499–501; Младеновић, 2002), с напоменом да је у Ораховцу присутан морфолошки тип с наставком -ју (*имају, бѣреју, носију*). У косовским говорима није потврђен јужноморавски тип (Младеновић, 2013: 325–326), пошто наставак -у није девокализован, већ се развијањем хијатског гласа разбија вокалска група (*носију, бѣреју / бѣрију, истружеју / истружију*) или се на основу на сугласник додаје наставак -у (*бѣру, носу, сѣчу*). У сиринићком говору стање је ближе косовском него јужнометохијском стању (уп. Младеновић, 2019: 633–647). Облицима Зл. мн. презента косовскопоморавски говори нису јединствени. О тачним ареалима појединих морфолошких типова знаће се тек после монографског описа. Ови говори у већем делу знају за јужноморавски тип овога облика⁴⁵ – *имав, бѣрев, носив* (Трајковић, 2022; мој материјал из Гњилана). И насељима око Витине, међутим, стабилан је морфолошки тип у коме се наставак -у додаје на крњу основу (да *узну, ће порасу* деца, па се *целиву, дизу* рuke, ни *нападу, иду* да *узну*, и га *вучу*, да *сѣду*, ово да *опѣру*, и наше војници *гину*, и нас не *лажу*, *товару* сѣно, да ни *избрку*, ће ни *упалу* куће, свекрву *дарују*, и сви *легну*).⁴⁶ Према непотпуним подацима којим располажем, у Новобрдском крају, поред јужноморавског *носив*, присутан и косовски тип Зл. мн. презента *носу / носију*.

Литература

Барјактаревић, 1977а: Д. Барјактаревић, Говорне особине Гњилана, у: *Дијалектолошка истраживања*. Јединство: Приштина, 226–299

Барјактаревић, 1977б: Д. Барјактаревић, Прилог проучавању акценатске системе косовске говорне зоне, у: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 159–180

⁴⁵ Уп. са стабилним јужноморавским типом Зл. мн. презента у оближњем прешевском говору (Трајковић 2016: 482–484)

⁴⁶ И грађа С. Станковића (2010; 2010а; 2010б) показује исту ситуацију. У овим транскриптима потврђени су и ретки примери са проширењем основе: *викав*, да *вршив*, *радив*, они *имав*.

- Барјактаревић, 1977в: Д. Барјактаревић, Косовски дијалекатски тип, у: *Дијалектолошка истраживања*. Приштина: Јединство, 11–135
- Белић, 1905: А. Белић, *Дијалекти источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића; девети том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства
- Бошњаковић, Станковић 2008: Ж. Бошњаковић и С. Станковић, Из говора Скопске Црне Горе. Нови Сад: *Прилози проучавању језика*, 39, 327–340
- Богдановић, Вукадиновић 1991: Н. Богдановић и В. Вукадиновић, Једна језичка паралела (Грачаница - Извор). Приштина: *Гласник Баштина*, бр. 1, 102–111
- Богдановић, 1992: Н. Богдановић, Неке особине говора Великог Алаша. Приштина: *Гласник Баштина*, свеска 3. Приштина, 39–45
- Видоески, 1962: Б. Видоески, *Кумановскиот говор*. Скопје: Институт за македонски јазик
- Ђуровић, 2000: Р. Ђуровић, *Летнички говорни тип*. Врање: Филолошки факултет Приштина
- Елезовић, 1949–1950: Г. Елезовић, Један оглед нашега говора из Ораховца у Подрими код Призрена. Београд: *Јужнословенски филолог*, XVIII/1–4, 133–140
- Ивић, 1998: П. Ивић, Префонологизација вокалног квантитета у квалитет у једном југоисточном српском говору. У: Павле Ивић. *Целокупна дела, X/1, Расправе, студије, чланци. I. О фонологији*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 577–587
- Ивић, Реметић 1990: П. Ивић и С. Реметић, Рефлекси акцентованих вокала *e* и *o* у говорима призренско-јужноморавског дијалекта на земљишту косовске покрајине. Београд: *Косовско-метохијски зборник 1*, 162–173
- Јашовић, 2010: Г. Јашовић, Неке особине говора Угљара код Косова Поља, у: *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*. Зборник радова, књига 1 (2008). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 93–138
- Јуришић, 2009: М. Јуришић, *Говор горње Пчиње: гласови и облици*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик САНУ
- Конески, 1966: Б. Конески, *Историја македонског језика*. Београд: Просвета, Скопје: Кочо Рацин
- Младеновић, 2002: Р. Младеновић, Треће лице множине презента у српским говорима на југозападу Косова и Метохије. Београд: *Јужнословенски филолог*, LVIII, 41–63
- Младеновић, 2004: Р. Младеновић, Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије. *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”*. Суботица: Градска библиотека, Београд: Српска академија наука и уметности, Нови Сад: Филозофски факултет, Београд: Народна библиотека Србије, Нови Сад: Матица српска, београд: Институт за српски језик САНУ, 209–249

- Младеновић, 2004а: Р. Младеновић, Глаголски облици у северношарпланинским и јужнометохијским говорима. Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVII/1–2, 445–474
- Младеновић, 2010: Младеновић, *Заменице у говорима југозападног дела Косова и Метохије*. Монографије 12. Београд: Институт за српски језик САНУ
- Младеновић, 2010а: Р. Младеновић, Антиципацијска палаталност у светлу балканистичког смањења палаталности, у: *Језички систем и употреба језика*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу – Скупштина града Крагујевца, 211–234
- Младеновић, 2012: Р. Младеновић, Основински вокали -е и -и у презентској основи српских призренско-јужноморавских говора Косова и Метохије и северне Македоније. Београд: *Српски језик*, XVII, 191–212
- Младеновић, 2013: Р. Младеновић, *Говор јужнокосовског села Гатње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик САНУ
- Младеновић 2012а: Р. Младеновић, Преобликовање 3л. јд. и 3л. мн. одричног перфекта актива у призренско-тимочким говорима Косова и Метохије, у: *Језици и културе у времену и простору. I*. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 453–461
- Младеновић, 2015: Р. Младеновић, Парадигматски акценат као међуетапа између граматичког и ритамског нефонолошког акцената. Пловдив: *Научни трудове*, том 53, кн. 1, сб. В, 7–19.
- Младеновић, 2015а: Р. Младеновић, Акценат и гласови подримског говора. Београд: *Српски језик*, XX, 441–457.
- Младеновић, 2019: Р. Младеновић, Говор северношарпланинске жупе Сирињих. Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LXVI/1, 1–1047.
- Младеновић, 2019а: Судбина флексије именица косовско-метохијских призренско-јужноморавских говора. Београд: *Косовско-метохијски зборник*, 8, 227–262.
- Младеновић, 2021: Р. Младеновић, Дијалекатски мозаик косовскометохијских призренско-јужноморавских говора, у: *Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских говора Косова и Метохије*. Београд: САНУ : Институт за српски језик САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 59–106
- Младеновић, Пипер, 2021: *Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских говора Косова и Метохије* (уредници: Радивоје Младеновић, Предраг Пипер). Београд: САНУ : Институт за српски језик САНУ; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини
- Павловић, 1970: М. Павловић, *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска
- Реметић, 1996: С. Реметић, Српски призренски говор I. Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XLVII, 320–613.
- Станковић, 2010: С. Станковић, Из говора села Бинач у Горњој Морави, у: *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*. Књига 1 (2008). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 139–156

- Станковић, 2010а: С. Станковић, О дијалектолошкој екскурзији у Витинском крају у Горњој Морави (извештај, напомене о говору, дијалекатски текстови), у: *Зборник радова. Посебно издање посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 520–540
- Станковић, 2010б: С. Станковић, Из говора села Клокот у Горњој Морави (лингвогеографска скица и дијалекатска грађа), у: *Истраживања српског језика на Косову и Метохији*. Књига 2 (2009). Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 161–170
- Станковић, Бошњаковић 2015: С. Станковић и Ж. Бошњаковић, Анализа дијалекатског текста (на примеру говора Скопске Црне Горе). Ниш: *Philologia Mediana*, 417–437
- Стевановић, 1950: М. Стевановић, Ђаковачки говор. Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, XI, 1–152
- СТИЈОВИЋ, 2010: Р. Стијовић, Прилог утврђивању границе префонологизације наглашених вокала *e* и *o* у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије, у: *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима. Књ. 1: Језик и народна традиција*. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 319–325
- СТИЈОВИЋ, 2012: Р. Стијовић, Још неколико напомена о префонологизацији у призренско-јужноморавским говорима на територији Косова и Метохије. Београд: *Косовско-метохијски зборник*, 4, 149–157
- Трајковић, 2016: Т. Трајковић, Говор Прешева, Београд: *Српски дијалектолошки зборник*, LVIII, 279–578
- Трајковић, 2020: Т. Трајковић, Вокали у говору Бујановца, у: *На темељима народних говора*. Ниш: Филозофски факултет, 699–714
- Трајковић, 2021: Т. Трајковић, Вокалски систем косовскокаменичког краја. Београд: *Косовско-метохијски зборник*, 9, (у штампи)
- Трајковић, 2022: Т. Трајковић, Говор Косовског Поморавља кроз наративе о народним обичајима и веровањима, у: *Насљеђе и идентитет(и)*. Бања Лука: Центар за фолклористику и студије културе (ЦЕФИКС) : Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 197–214
- Ћирић, 2003: Љ. Ћирић, Неке најмаркантније особине говора Изморника. Београд: *Српски језик*, VIII/1–2, 329–341.
- Ћирић, 2004: Љ. Ћирић, Две фонетске појаве у говору Новобрдске Криве Реке на Косову, *Зборник радова са Међународног научног скупа „Живот и дело академика Павла Ивића”*. Суботица: Градска библиотека, Београд: Српска академија наука и уметности, Нови Сад: Филозофски факултет, Београд: Народна библиотека Србије, Нови Сад: Матица српска, београд: Институт за српски језик САНУ, 199–207
- Урошевић, 1934: А. Урошевић, Католичка жупа Црна Гора у јужној Србији (Летничка жупа). Скопље: *Гласник скопског научног друштва. Књига XIII. Одељење друштвених наука* 7,

- Урошевић, 1935: А. Урошевић, Горња Морава и Изморник. Београд: *Српски етнографски зборник*. Књига LI. *Насеља и порекло становништва*. Књига 28,.....
- Урошевић, 1950: А. Урошевић, Новобрдска Крива Река. Београд: *Српски етнографски зборник*. Књига LX. *Насеља и порекло становништва*. Књига 32,
- Урошевић, 1965: А. Урошевић, Косово. Београд: *Српски етнографски збирник*. Књига LXXVIII. *Насеља и порекло становништва*. Књига 39. Београд: Српска академија наука и уметности

*

- Alexander, 1975: R. Alexander, *Torlak Accentuation*. München: Verlag Otto Sagner
- Lisac, 2003: J. Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

Radioje Mladenović

The Prizren-South Morava vernaculars of the Kosovo basin and Kosovo Pomoravlje – differences and similarities

Summary

Although the vernaculars of the central and southern parts of the Kosovo basin and the vernacular of Kosovo Pomoravlje are geographically close to each other and belong to the Prizren-South Moravadian dialect, they differ significantly in terms of the inflection of declinable words – the vernaculars of Kosovo are partly analytic, while the vernaculars of Kosovo Pomoravlje are completely analytic. There are also differences in aorist and imperfect. With regard to the overall structure of their morphology, the vernaculars of Kosovo, Metohija and Sirinić regions form a unique sub-dialect within the Prizren-South Morava dialect. On the other hand, the vernaculars of Kosovo Pomoravlje are close to the ones spoken in the South Morava basin..

Some common features of the vernaculars spoken in the Kosovo Basin and Kosovo Pomoravlje, which are unknown or infrequent in vernaculars of Metohija, testify that the vernaculars of Kosovo Pomoravlje were similar to the ones spoken in the Kosovo basin before large-scale migrations from the south. Here is a list of similarities:

- a) similar variant of paradigmatic non-phonological stress;
- b) more frequent vocalization of semivowel *sthan* in Metohija vernaculars;
- c) substitution of /e/ with /i/ in *njigov* (vs. *njegov* in Metohija vernaculars);
- d) more stable palatality /lj, nj/ vs. partial hardening in Metohija;
- e) optional softening of laterals in clusters /li, le/ vs. consistent softening in Metohija vernaculars;
- f) suffix *-nu* (*lupnula*) vs. *-na* in Metohija vernaculars;
- g) unstable vowel in the stem of *-e* and *-i* present forms (*berem* : *berim*). vs. stable vowel in Metohija vernaculars;
- h) reducing the plural form of perfect participle to *-li* vs. the consistent *-le* in Metohija vernaculars;

i) negative perfecte. g. *neje / nije došla, neje / nije došli*, vs. *ne došla, ne došle* in Metohija vernaculars.

Key words: Prizren-South Morava vernaculars, Metohija vernaculars, Kosovo vernaculars, Kosovo Pomoravlje vernaculars